

world בעולם

הייתי חלק מיחידה של פושעי מלחמה". הבוסני שהניח את נשקו והפך לפעיל שלום" עדנאן חסנבגוביץ' לא ידע מה לענות לבתו כשהיא שאלה אותו אם הרג מישהו בזמן מלחמת בוסניה. בביקורו ynet- "הרגשנו שאנחנו מגנים על עצמנו מפני מי שבא להרוג אותנו", הוא מספר בראיון ל בארץ. אך אחרי המלחמה הוא וחבריו החליטו ללכת ופשוט לדבר עם הסרבים. מאז עדנאן הפך את הפעילות למען השלום למקצועו ויש לו גם פתרון יוצא דופן לסכסוך הישראלי-פלסטיני

✉ [רועי סמיני](#)

פורסם: 03.01.15, 17:28 |

אתה מוסלמי? נשאל פעיל השלום עדנאן חסנבגוביץ' מבוסניה והרצגובינה כשנחת בנתב"ג. צוות הביטחון של המש"כ איש ביטחון בן 22 והבהיר, "אתה מכיר ג'יהאדיסטים". רשות שדות התעופה עצר אותו לחקירה לתייר הזר שהוא רק עושה את עבודתו. עדנאן לא הבין מדוע הוא נשאל "שאלות מוזרות" כאלה. "אני פעיל שלום ובעד דיאלוג בין אנשים", הוא הסביר לאיש הביטחון. "לא מכיר ג'יהאדיסטים". כעבור חמש שעות הוא שוחרר לדרכו - בלי שום הסבר לגבי סיבת העיכוב שלו בנמל התעופה

עדנאן בן ה-41 נולד בסרייבו ובשבוע שעבר הוא ביקר לראשונה בישראל. אך למרות הפתיחה ברגל שמאל, האפשרות לבקר במקומות הקדושים בארץ ולפגוש ישראלים קורצת לו. עדנאן, שבגיל 19 התגייס לצבא בוסניה בתקופה של כאוס פוליטי, טען כי חשש להגיע לכאן בעבר. "בגלל מה שרואים בטלוויזיה, המלחמות והפיגועים", הוא סיפר בראיון מיוחד ל-ynet.

(צילום: ירון ברנר) אתה מכיר ג'יהאדיסטים? "עדנאן"
אך הסיוור במקומות הקדושים היה רק חלק קטן בביקורו של עדנאן שבמרכזו השתתפות בכנס "חור
פְּלֶבְנָה", אירוע בינלאומי שנערך במשך יומיים ביפו בנושא מחאות ומאבקים בלתי אלימים. בכנס נערכו
הרצאות, דיונים, סדנאות והקרנות סרטים בהשתתפות פעילי שלום וזכויות אדם מישראל, מהרשות
הפלסטינית ומרחבי העולם.

, ועדנאן היה אחד מהם.

הדרך שעבר עדנאן עד שהפך לפעיל שלום במשרה מלאה ב"מרכז לפעולה לא אלימה (CNA) הייתה
ארוכה ומלאה חתחתים. ילדותו של עדנאן בסרייבו, תחת יוגוסלביה, הייתה שלוה ורגועה. "הייתי בן
למשפחה שהייתה חברה במפלגה הקומוניסטית, "הוא נזכר. "סוגיית הזהות הלאומית הייתה מתחת לפני
הקרקע כי היינו חלק מיוגוסלביה וחלק מהאיחוד הזה ותמכנו בו ורצינו שיצליח. רק כשהלאומנות החלה
לפרוץ אז עלה עניין הזהות הלאומית-אתנית. אז החלו כל הבעיות."

"'בתי שאלה: הרגת מישהו בזמן המלחמה'"

בשנת 1992, בגיל 19, התגייס עדנאן לצבא בוסניה שהיה אז בשלבי הקמה לאחר ההתפצלות
רציתי להילחם למען המדינה שלי. מיוגוסלביה. "רציתי להתגייס", הוא מספר. "אף אחד לא כפה עליי
".מקרי הרג, היה כאוס במדינה: פיגועים, צלפים על הגגות

המלחמה שעליה מספר עדנאן היא מלחמת בוסניה הידועה לשמצה, שבה נטלו חלק בוסנים-מוסלמים (בוסניאקים), בוסנים-סרבים ובוסנים-קרואטים, ושה נהרגו כ-100 אלף חיילים ואזרחים. סרביה לכמה מדינות והעניקה סיוע כלכלי וצבאי בראשות סלובודן מילושביץ' התנגדה לחלוקת יוגוסלביה לבוסנים-סרבים בראשות רדובן קרדז'יץ' והרמטכ"ל שלו רטקו מלאדיץ'. השניים האחרונים עומדים כיום למשפט בבית הדין הפלילי בהאג לפשעים שבוצעו בשטחי יוגוסלביה לשעבר, ונאשמים בפשעי מלחמה וברצח עם.

מלחמת בוסניה החלה באפריל 1992 והסתיימה בדצמבר 1995. שנתיים מתוך המלחמה העביר עדנאן בחזית. "היו רגעים שבהם הייתי בבונקר וחשתי פחד", הוא מסביר על תחושותיו כצעיר שלראשונה בחייו עולה על מדים, אוהז בנשק ונזרק לשדה הקרב. "היו גם רגעים שבהם חשתי בלבול. לא ידעתי מה לעשות". "עם עצמי

(צילום: AFP) מלדיץ' וקרדז'יץ'. מואשמים בפשעי מלחמה וברצח עם

(צילום: shutterstock)

עדנאן וחבריו לנשיק לא חשבו שהם נלחמים במלחמה לא צודקת או נמנעת. הם פשוט לא הרגישו שיש להם ברירה אחרת. "הרגשנו שאנחנו מגנים על עצמנו מפני מי שבא להרוג אותנו", הוא אומר בפרפרזה לביטוי היהודי "הבא להורגך השכם להורגו". "לא חשבתי שהסרבים הם אנשים רעים. הזוהת הלאומית שלי לא הייתה מבוססת יותר מדי. רק רצינו להגן על החברה הבוסנית. האמת שדי אהבתי את הזוהת

היגוסלובית שלי, שאני חלק מהאיחוד הגדול הזה. בשלב מאוחר הבנתי שיש לי צורך להגן על המדינה שלי ועל החברה שלי."

אלא שהתלהבות ורצון לשרת את המדינה לחוד ומציאות לחוד. מראות המלחמה לא נעמו בלשון המעטה לעדנאן. "אף פעם לא הגדרתי את עצמי כחייל, בייחוד אחרי שהשתחררתי מהצבא. ריח אבק השריפה אף פעם לא עשה לי טוב."

קרן האור היחידה מהמלחמה הייתה אשתו מירנה. עדנאן הכיר את מירנה בזמן המלחמה, ולשניהם בת, עדנא בת ה-14. "כשהבת שלי הייתה בת 6 אני זוכר שהיא שאלה אותי 'אבא, האם הרגת מישהו בזמן המלחמה?'. אמרתי לה שאני לא ממש יודע". ואז היא שאלה: 'אבל אבא, האם רצית להרוג מישהו?'. הוא לא ידע מה לענות לה. "בעיקרון, הבנתי שזה (המלחמה) משהו שאנחנו צריכים לעשות. **אם אני נמצא במלחמה ומישהו רוצה להרוג אותי אז אני צריך להרוג אותו קודם.**"

למעלה מלחמה, מתחת לפני השטח מסיבות וסמים

מלחמת בוסניה זכורה בעיקר בשל ההרוגים הרבים, רצח העם בסרברניציה (8,000 גברים ונערים מוסלמים שנטבחו על ידי הכוחות הבוסנים-סרבים) וכטרגדיה גדולה שפקדה את הבלקן לאחר פירוק יוגוסלביה. אלא שהיו במלחמה זו גם רגעים לא מעטים של שמחה, אושר, אהבה והתפרקות גדולה - לא בשדה הקרב, אלא בבתי קפה ובמסיבות מחתרתיות באזור סרייבו.

"לא פעם הלכתי לרופא הצבאי להוציא גימלים כדי לקבל חופש", מספר עדנאן. אחרי שקיבלתי את הגימלים הלכתי למסיבות מחתרתיות בסרייבו, שמעתי מוזיקה, שתיתי אלכוהול, עישנתי גראס. למעלה התנהלה מלחמה ומתחת לפני הקרקע אנשים חגגו ועשו חיים", הוא מתאר מחזה כמעט סוריאליסטי.

(AFP: צילום) מוסלמים נטבחו. טבח סרברניצה 8,000 בוסניה - מלחמת בוסניה הסתיימה ב-1995 ב"הסכם דייטון" ובחלוקתה של בוסניה לשתי ישויות והרצוגובינה ורפובליקת סרפסקה שבירתה סרייבו המזרחית, אך מוסדות השלטון שלה נמצאים בעיר באניה לוקה. שני זיכרונות שנצרכו בנפשו סוחב איתו עדנאן מימי המלחמה. הראשון הוא הרגע שבו התחילה המלחמה. "פיצוצים נשמעו ברחבי סרייבו. הפצצות הראשונות נפלו ממש ליד הבית שלי והרסו מבנים. פתאום הרגשתי שלא מדובר עוד בדיווחים של ערוצי חדשות אלא במשהו אמיתי שמתרחש לנגד עיניי".

הזיכרון השני היה טראומטי ביותר עבורו ואחראי במידה רבה לעובדה שהפך לפעיל למען השלום באזור הבלקן ובכלל. "גיליתי שחיילים ביחידה שלי, שמנתה כ-2,000 לוחמים, ביצעו פשעי מלחמה וזה כאב לי נורא", הוא אומר. "התאכזבתי מאוד לדעת שחברים ומפקדים שלי הרגו אזרחים חפים מפשע בסרייבו. "איבדתי את המוטיבציה לאור הגילוי הנורא הזה. הידיעה שאני חלק מיחידה פושעת שינתה אותי

(AFP: צילום)

רוב החיילים ביחידה של עדנאן היו לדבריו אנשים טובים וחפים מכל פשע, אך קומץ מהם - כעשרים במספר - ביצעו פשעים שונים. "הם היו מעורבים בהרג של בין 40-ל-400 אזרחים", הוא אומר. "זה היה ממש מקרה קלאסי של פשע מלחמה. הכרתי חלק ממבצעי הפשעים ולא האמנתי שהם מסוגלים לבצע דבר כזה. הם היו אנשים פסיכים. מה שהם עשו לא היה נורמלי."

כשעדנאן יצא מהמלחמה היה ברור לו ששפיכות הדמים לא מסייעת לאף צד ושכשביל לעשות שלום צריך לדבר עם אויבים. אבל איך אפשר לשבת סביב אותו שולחן עם האנשים שעד לא מזמן לחמו בך והרגו את בני עמך ?

"בואו נלך לדבר עם הסרבים"

הרעיון להפוך לפעיל שלום נולד די במקרה על כוס קפה בסרייבו. "אחרי המלחמה נפגשתי בבית קפה בסרייבו עם חברים וכמה מהם אמרו 'בואו נלך לדבר עם הסרבים'. וזה מה שעשינו, הלכנו לאזורים של הסרבים כדי לדבר איתם. בחרתי להיות פעיל שלום משום שהיה לי צורך לדבר עם האויבים שלי. לא שנאתי סרבים בגלל התרבות שלהם. הרגשתי שאנחנו אומה אחת עם חילוקי דעות", מסביר עדנאן.

שבו עובד עדנאן נועד לקדם שלום ופיוס בין העמים בבלקן כדי לבנות להם עתיד משותף. CNA מרכז לאחר המלחמה שקרעה את האזור לגזרים. עיקר הפעילות של המרכז מתמקדת בעבודה משותפת עם לוחמים לשעבר מכל הצבאות.

(צילום: ירון ברנר) לחתור לשלום במקביל לעשיית צדק נגד פושעי המלחמה. עדנאן

המרכז גובה עדויות מהלוחמים ועורך סיורים משותפים ללוחמים מכל הצדדים לאזורים שבהם בוצעו פושעי מלחמה והתחוללו קרבות מרכזיים. בפעילויותיו מנסה הארגון לפרק את "דימויי האויב" בין העמים, ולבנות אמון מחודש ביניהם באמצעות הכלה של כל הצדדים והכרה בסבלו של האחר בעת המלחמה. "בהתחלה לא ידעתי מה זה אומר 'בניית שלום'. התחלתי לעבוד בפרויקטים מקומיים עם בוסנים, סרבים וקרואטים. הרגשתי שאני עושה דבר רציני, ואז הפכתי את הפעילות למען שלום למקצוע שלי."

בזמן שעדנאן מקדם שלום ומדבר עם האויב לשעבר פנים מול פנים, חשוב לו מאוד שהצדק ייעשה עם פושעי המלחמה מכל הצדדים. קרדז'יץ', מלאדיץ' ואחרים נאשמים בהאג בפושעי מלחמה, ברצח עם ובפשעים נגד האנושות, אך בנסיבות מסוימות הם עשויים לצאת זכאים ולצאת לחופשי.

האם עדנאן ובני עמו יוכלו להיות עם זה? "זה נכון שפושע מלחמה יכול לקבל רק חמש שנים בכלא ואז לצאת לחופשי ולנהל את החיים שלו, ואילו קורבנות הסכסוך - למשל נשים שנאנסו וילדים שאיבדו את הוריהם - צריכים לשאת את הצער והכאב במשך כל חייהם", אומר עדנאן. "אבל חשוב לנו שהם יעמדו למשפט, ובסופו של דבר אנחנו צריכים להשלים עם הכרעת הדין."

פושעי מלחמה עשויים לצאת זכאים. אישה מסרברניצה מנוחמת לאחר זיכוי רמטכ"ל צבא
(צילום: AFP) יוגוסלביה

הבעיה היא שיש אלפי פושעים שמעולם לא עמדו ולא יועמדו לדין. פושעי מלחמה רבים חיים בינינו, לדעתי יש כ-8,000 אנשים שביצעו פשעי מלחמה. כאלה שישבו בכלא וכאלה שמעולם לא עמדו למשפט בנוסף, הוא טוען שחלקם אף נתפשים כגיבורים. "חשוב שנסביר. כאלה ואחרים ולא עמדו למשפט. לחברה שלנו שפושעי המלחמה האלה הם לא גיבורים".

"אלה שרצו עד לא מזמן להרוג, רוצים עכשיו שלום"

לאחר סיום משטר האפרטהייד בדרום אפריקה הקימה הממשלה המקומית את "ועדת האמת והפיוס". הייתה זו ועדת חקירה ממלכתית שחקרה, תיעדה והוקיעה את המשטר הגזעני ואת טרור תנועות האופוזיציה. אחד הדברים יוצאי הדופן בוועדה היה שהיא אפשרה לקורבנות האפרטהייד לספר את סיפוריהם ולמבצעי הפשעים להודות באשמתם. אלה שהודו בפשעיהם קיבלו חנינה ולא הועמדו לדין.

אך עדנאן לא חושב שוועדה דומה הייתה מצליחה בבוסניה. "הנסיבות שונות ולכך יש להוסיף את ההבדלים התרבותיים", הוא מסביר את טענתו. "בדרום אפריקה הביאו את מבצעי הפשעים, את אנשי המשטר ואת הקורבנות להעיד בפני הוועדה כשהמטרה הייתה להודות במעשים, להוקיע אותם ולבקש סליחה ומחילה. לקורבנות שלנו מאוד חשוב שהפשעים יעמדו לדין. רק כך הם יוכלו לעבור תהליך מסוים של ריפוי".

"(צילום: Gettyimages) לקורבנות שלנו חשוב שהפושעים יעמדו לדין". בוסניה"

עדנאן הוא פעיל שלום מוכר מאוד בבלקן ומומחיותו היא בעבודה עם לוחמים לשעבר. הוא סבור כי דווקא לאותם לוחמים יש את הפוטנציאל הטוב ביותר לקדם פיוס ומסרים אנטי-מלחמתיים בקהילותיהם. "ליוצאי צבא יש בתרבות שלנו מקום מיוחד, מקום של כבוד. יש להם השפעה גדולה על אנשים ומעריכים אותם. אחד היתרונות שלהם הוא שהם יכולים לשלוח מסר של פיוס לקבוצות קיצוניות ולרכך אותן". בחברה שלנו יש מי שמקשיב להם

אלה שרצו עד לא מזמן להרוג, רוצים עכשיו לפייס ולכנות שלום. הפרויקט שלנו הצליח משום שאנשים שומעים את הסיפורים של יוצאי המלחמה, את החששות שלהם. הדיונים בסמינרים בין החיילים לשעבר לבין הקהל היו מאוד טעונים ולא פעם היו צעקות. התעקשנו שיוצאי הצבא יספרו סיפורים אישיים ולא "יגידו 'אנחנו סרבים, אנחנו בוסנים, אנחנו קרואטים

כאמור, יוצאי צבא מכל הצדדים הלוחמים במלחמת בוסניה, הולכים ביחד, CNA במסגרת פעולות מרכז לאתרי זיכרון, לאתרי קרבות ולאתרים שבהם בוצעו מקרי טבח המוני. "בשנת 2012, למשל, לקחנו יוצאי צבא לאתר ההנצחה בסרברניצה. היו שם בוסנים, סרבים וקרואטים. אחרי שהם מבקרים במקומות "שנושאים עמם זיכרונות קשים, האויבים לשעבר שמים בצד את הדעות הקדומות

"לא חסרים קיצונים שלא רצו להצטרף ליוזמה שלנו" (צילום: Gettyimages)

כמובן שבמהלך הדרך הם נתקלו במכשולים. "לא חסרים אנשים קיצונים בשני הצדדים שלא רצו להצטרף ליוזמה שלנו". לדבריו, הוא ועמיתיו מלמדים את יוצאי הצבא שיש סכסוך, "אבל שלא צריך לפנות לאלימות כדי לפתור אותו. כל המשתתפים (בסמינרים) גם מבינים שיש להם סיפור חיים דומה: "חברים ובני משפחה שאיבדו במלחמה, טראומות שהם סובלים מהן

"הישראלים חייבים לדבר עם האנשים מחמאס"

גם בישראל וגם אצלנו בבוסניה יש לחיילים לשעבר השפעה "האם פעילות מסוג זה יכולה להצליח גם פה ובעיקר על הגורמים השמרניים והקיצוניים", משיב עדנאן. הוא מזכיר שגם בישראל, גדולה על החברה קיימת יוזמה דומה של "לוחמים לשלום", ארגון שהוקם על ידי ישראלים ששירתו בצבא ופולסטינים שנטלו חלק במאבק האלים למען עצמאותם

היוזמה הזו, הוא מסביר, "עוזרת להעלות את המודעות בקרב הצדדים לסבל של האחר, לקיים דיאלוג ולזנוח את דרך האלימות. אם לא נדבר עם הקיצוניים ועם האויבים שלנו, אז עם מי בדיוק נעשה שלום? "אנחנו מנסים לפתוח דלת לכל מקום

לאחר מבצע "צוק איתן" שהסתיים בקיץ האחרון עם 2,203 הרוגים בצד הפלסטיני ו-72 הרוגים בצד הישראלי, לא בטוח שבישראל יש רוב שתומך בשיחות שלום עם התנועה האיסלאמית ששולטת בעזה. אך אם שואלים את פעיל השלום הבוסני, הרי שאין הרבה ברירות אחרות. "האנשים בישראל חייבים לדבר אפילו עם האנשים מחמאס. אחרת, איך יהיה כאן שלום? אני לא תומך בהחרמת אנשים קיצוניים, צריך לדבר איתם. רק בדרך זו יצליחו הקורבנות לרפא את הנשמה שלהם - אם מבצעי הפשעים והקיצוניים "יודו במעשים שביצעו ויביעו חרטה ואם הניצולים והקורבנות יסלחו להם. זה צריך להיות תהליך הדדי

(AFP: צילום) לדבר עם האנשים מחמאס, אחרת איך יהיה שלום?". איסמעיל הנ״ה

למרות מאזן הכוחות הברור שנוטה לטובת ישראל מבחינה צבאית, עדנאן חושב שהעולם חייב לשמוע גם את הצד שלה. "חייבים להבין גם את הסבל של הישראלים ולא רק של הפלסטינים", הוא אומר. גם במלחמת בוסניה נתפשו הסרבים כצד החזק בסכסוך, אך עדנאן - שרבים מבני עמו איבדו את חייהם בסכסוך האלים - טוען שגם במקרה הזה חייבים להבין את הצד של הסרבים. "הסרבים נתפשו בדרך כלל כ'אנשים הרעים', אבל הרבה מהם סבלו בזמן המלחמה לא פחות מאיתנו,

ואיבדו קרובי משפחה וחברים והיו בעצמם קורבנות של הסכסוך."

עדנאן נכנס למלחמת בוסניה כחייל ויצא ממנה כפעיל שלום, אך גם נכנס אליה כאדם אתאיסט ויצא ממנה אדם מאמין - באיסלאם. "בזמן המלחמה חיפשתי תשובות לשאלות רבות. יש דברים טובים בקוראן ונקשרתי מאוד למסרים הדתיים שבו. חבל רק שספרי הקודש שמדברים על סובלנות ועל חרטה וסליחה פורשו על ידי קיצונים באופן שמתיר לבצע מעשים אלימים", הוא אומר. "אין ספק שיש בעיה גדולה עם מטיפים דתיים שמעודדים אלימות. חשוב מאוד שבמקום זאת אנשים יפעלו למען פיוס."

הנחיתה של פעיל השלום הבוסני בישראל לא הייתה מוצלחת במיוחד, אבל אם המסרים שניסה להעביר במהלך ביקורו נקלטו בהצלחה על ידי הצדדים לסכסוך הישראלי-פלסטיני, הרי שהעיכוב בביטחון נתב"ג לא יחשב עבורו כיותר מאשר אפיזודה חולפת ולא משמעותית במיוחד.